

dr hab. Monika Wesołowska

Lublin, 30 listopada 2020 r.

Katedra Geografii Społeczno-Ekonomicznej

Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej

Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Oskara Wolskiego
pt. **Programy „odnowy wsi” w przemianach
społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich**

wykonanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Marcina Wójcika, prof. Uł (promotor) i dr Pamelii Jeziorskiej-Biel (promotor pomocniczy) w Katedrze Geografii Regionalnej i Społecznej na Wydziale Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego.

Podstawę formalną wykonania recenzji stanowi pismo z dnia 29.10.2020 r., dotyczące Uchwały podjętej w dniu 27.10.2020 r. przez Komisję Uniwersytetu Łódzkiego ds. stopni naukowych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Współcześnie w Polsce zachodzi intensywny proces przemian struktury gospodarczej i społecznej obszarów wiejskich, przejawiający się m.in. w zmianie struktury zawodowej jej mieszkańców. Jak słusznie zauważył Doktorant we wstępie swojej pracy przemiany te są zagadnieniem niezwykle złożonym i wieloaspektowym. Często konieczne jest indywidualne traktowanie poszczególnych jednostek, ze względu na zachodzące w nich specyficzne procesy. Takim narzędziem rozwoju obszarów wiejskich, kreacji nowych funkcji, dedykowanym do pojedynczych jednostek może być odnowa wsi. Stanowi ona zespół działań praktycznych i wywiera wpływ na przestrzeń wiejską (zarówno na zmiany ilościowe jak i jakościowe). Działania odnawiające dotyczą wsparcia rozwoju gospodarczego, jak też szeroko rozumianych aspektów społeczno-kulturowych. Odnowa wsi stwarza warunki do aktywizacji lokalnych społeczności na rzecz dobra wspólnego. Niektórzy badacze przypisują jej duże znaczenie, jako instrumentu wzmacniającego jakość

kapitału społecznego, przez co uznawana jest za jedną z najważniejszych innowacji społecznych na obszarach wiejskich.

Odnowa wsi jest zagadnieniem złożonym. Badania dotyczące odnowy wsi można podzielić na te, które dotyczą bezpośrednio tego zjawiska, jak i te dotyczące zjawisk wykraczających poza samą odnowę, gdzie to raczej ta odnowa służyła jako rodzaj ich ilustracji (np. partycypacja społeczna w odnowie wsi lub działania z zakresu odnowy wsi jako przykład partycypacji społecznej). Stąd wynika przyjęta przez Doktoranta struktura rozprawy, która umożliwiła mu eksplorować podjęty problem badawczy na obu tych płaszczyznach.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska wpisuje się doskonale w obecne trendy badawcze geografii społeczno-ekonomicznej, w szczególności geografii wsi jak też i zapotrzebowanie praktyki terenowej, ponieważ podjęto w niej szereg zagadnień mających istotną wartość w zakresie programów odnowy wsi i jej wpływu na przemiany społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich. Opracowanie ma tym większą wartość poznawczą, gdyż o ile krajowa literatura poświęcona teoretycznym aspektom odnowy wsi jest dość obszerna, o tyle badania na temat odnowy wsi, a zwłaszcza wojewódzkich programów odnowy wsi, są fragmentaryczne. Dzięki przedstawionej rozprawie doktorskiej możliwe jest porównanie obecnego stanu wiedzy z rezultatami badań Doktoranta, który w mojej opinii wypełnił w ten sposób pewną lukę w literaturze przedmiotu.

Rozprawę doktorską mgr Oskara Wolskiego stanowi spójny tematycznie **cykl** siedmiu **publikacji** opatrzony wspólnym tytułem „Programy „odnowy wsi” w przemianach społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich”. W skład cyklu wchodzi następujące publikacje:

1. Wolski O., Sykała Ł. 2016. Zasoby lokalne, odnowa wsi i koncepcje rozwoju obszarów wiejskich. Próba teoretycznego ujęcia zależności. *Studia Obszarów Wiejskich* 44, 21–38.

2. Wolski O. 2017. Zastosowanie systematycznego przeglądu literatury w badaniach geograficznych na przykładzie studiów odnowy wsi. *Stupskie Prace Geograficzne* 14, 223–240.
3. Wolski O. 2017. Odnowa wsi jako przedmiot badań. Ewolucja i systematyzacja pojęcia. *Wieś i Rolnictwo* 2(175), 119–145.
4. Wolski O. 2019. Jaka jest reprezentacja formalna wsi w Polsce? Studium wojewódzkich programów odnowy wsi. *Studia Obszarów Wiejskich* 55, 7–25.
5. Wolski O. 2017. Specyfika wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce w kontekście literatury naukowej dotyczącej odnowy. *Studia Obszarów Wiejskich* 48, 51–73.
6. Wolski O. 2018. Problem (nie)innowacyjności w projektach odnowy wsi. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica* 31, 17–37.
7. Wolski O. 2020. Zastosowanie narzędzi GIS do określenia lokalnej specyfiki procesu rozwoju obszarów wiejskich. Studium aktywności społeczności lokalnych w programie odnowy wsi w województwie wielkopolskim. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia* 75, 37–67.

W przedstawionym cyklu, opublikowanym w latach 2016-2020, pierwszą pracą stanowi artykuł współautorski, gdzie Doktorant jest autorem wiodącym (udział 75%), pozostałe prace są opracowaniami autorskimi. Wszystkie prace zostały opublikowane w recenzowanych czasopismach naukowych w języku polskim i tworzą logiczny ciąg. Na podkreślenie zasługuje fakt, że znalazły się one w czasopismach branżowych, odnoszących się do szeroko pojętej geografii społeczno-ekonomicznej, w tym do geografii wsi. Były to *Studia Obszarów Wiejskich* - 3 prace, oraz po jednej pracy w czasopismach: *Stupskie Prace Geograficzne*, *Wieś i Rolnictwo*, *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Geographica Socio-Oeconomica* i *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*. Powyższe czasopisma znajdują, bądź znajdowały się w wykazie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. łączna liczba punktów za publikacje wchodzące w skład cyklu wynosi 52, indeksowane są one w bazach: Scopus, BazEkon, BazHum, CEEOL, EBSCO, ProQuest, AgEconSearch, Baza Agro, CEJSH, ERIH PLUS.

Opracowanie zawierające w/w cykl publikacji liczy 212 strony i obejmuje 3 rozdziały. Rozdział I wprowadzenie, liczy 17 stron, składa się, z 4 podrozdziałów zawierających problem badawczy, cel główny rozprawy i pytania badawcze; Cele szczegółowe, metodyka pracy i źródła danych; Dotychczasowy stan wiedzy i znaczenie podjętych badań; Uzasadnienie przyjętej formy rozprawy doktorskiej i struktura jej zasadniczej części. Rozdział II, liczący 158 stron, stanowi zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie siedmiu artykułów naukowych. W rozdziale III – podsumowaniu (8 stron), znalazły się dyskusja i wnioski. Pracę zamyka spis literatury, rycin i tabel. **Struktura i podział treści** pracy doktorskiej nie budzą większych zastrzeżeń, na podkreślenie zasługuje bardzo duża staranność przygotowania rozprawy. Brakuje w niej jednak streszczenia w języku polskim i angielskim. Zgodnie z wymogami dla tego typu prac na końcu opracowania powinny znaleźć się oświadczenia współautorów (dla pierwszej pracy z cyklu), tutaj takiego oświadczenia jest brak, co składam na przeoczenie Doktoranta z uwagi na to, że w przypadku sześciu z siedmiu prac jest on jedynym autorem.

Artykuły wchodzące w skład rozprawy zostały bardzo starannie przygotowane. Dokumentacja zawarta w publikacjach, wprowadzeniu i podsumowaniu obejmuje w sumie 10 tabel i 17 rycin, które zostały prawidłowo i wyczerpująco, a jednocześnie syntetycznie opisane.

Ponieważ oryginalne prace wchodzące w skład cyklu artykułów, które składają się na rozprawę doktorską, ukazały się w recenzowanych czasopismach i były już poddane ocenie przez niezależnych recenzentów, uważam, że ich wartość merytoryczna nie powinna podlegać w tym miejscu dyskusji, a moja uwaga skupiona będzie w głównej mierze na rozdziale I i III przedstawionej rozprawy.

Tytuł jest adekwatny do zawartości merytorycznej pracy. Rozdział I napisany jest poprawnym językiem naukowym i stanowi bardzo dobre wprowadzenie do problematyki badawczej. Przegląd literatury dotyczącej odnowy wsi jest przemyślany, syntetyczny i logiczny. W tym miejscu trochę zabrakło mi odniesień do drugiego członu tytułu – przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich.

Doktorant formułuje **cel nadrzędny** pracy - wyjaśnienie roli programów „odnowy wsi” w przemianach społeczno-gospodarczych – ich specyfice i stopniu – obszarów wiejskich oraz **6 celów szczegółowych**, które reprezentują publikacje wchodzące w skład rozprawy:

1. Określenie powiązań między koncepcjami rozwoju obszarów wiejskich i odnową wsi. Cel ten zrealizowano w artykule 1 (Zasoby lokalne...)
2. Przegląd i systematyzacja dotychczasowych sposobów definiowania pojęcia „odnowa wsi” w zagranicznej i krajowej literaturze naukowej i określenie jego ewolucji. Cel ten zrealizowano w artykule 2 (Zastosowanie...) oraz 3 (Odnowa...)
3. Wyjaśnienie wpływu reprezentacji formalnej wsi, obecnej w wojewódzkich programach odnowy wsi, na pozostałe składowe procesy wytwarzania wsi. Cel ten zrealizowano w artykule 4 z cyklu (Jaka jest...)
4. Określenie specyfik wojewódzkich programów odnowy wsi jako najważniejszego narzędzia wdrażania tego podejścia do rozwoju wsi w Polsce i określenie stopnia, w jakim programy te nawiązują do specyfiki wsi oraz cech i celów odnowy wsi w świetle założeń teoretycznych. Cel ten zrealizowano w artykule 5 (Specyfika...)
5. Określenie efektów projektów odnowy wsi w Polsce, na przykładzie wybranych województw. Cel ten zrealizowano w artykule 6 (Problem...)
6. Określenie cech przestrzennych aktywności społeczności wiejskich w ramach programów, a tym samym alokacji środków finansowych, na przykładzie wybranych województw. Cel ten zrealizowano w artykule 7 (Zastosowanie...).

Stawia również pięć pytań badawczych. Do realizacji celu głównego i odpowiedzi na postawione pytania badawcze Doktorant wykorzystał koncepcję badań przestrzeni wiejskiej K. Halfacreego która zakłada, że przestrzeń tą tworzą wzajemnie powiązane trzy składowe: lokalne praktyki społeczne, reprezentacje formalne wsi, oraz codzienności życia na wsi. Koncepcja ta wytyczyła sposób działania rozprawy doktorskiej, cel główny dotyczył dominujących wyobrażeń, natomiast pytania badawcze stanowiły rozwinięcie i wyjaśnienie ich roli. Bazując na wspomnianej koncepcji Doktorant uznał, że wojewódzkie programy odnowy wsi, które są instrumentami rozwoju obszarów wiejskich określające w sposób

sformalizowany ramy wsparcia tego rozwoju oraz przewidywane jego efekty, stanowią nośnik formalnej reprezentacji wsi, a przez to oddziałują na pozostałe składowe tego, czym jest wieś – lokalne praktyki społeczne i cechy przestrzeni wsi, jak i na sposób, w jaki wieś jej powszechnie interpretowana. W mojej opinii cel główny i cele szczegółowe pracy są spójne z tematem zasadniczym i poszczególnymi publikacjami z cyklu.

Podjęta problematyka wymagała zastosowania różnych **metod i technik badawczych**. Doktorant zaprezentował obszerne studia literatury przedmiotu stosując metody systematycznego przeglądu literatury z elementami metaanalizy i eksperckiego przeglądu literatury wzbogaconego o podejście krytyczne. W szczególności dotyczy to artykułów 1-3, w których doktorant cytuje, co należy podkreślić, po kilkadziesiąt pozycji literatury polskiej i zagranicznej. W artykule 4 i 5, przy analizie jakościowej treści wojewódzkich programów odnowy wsi, posłużył się założeniami teorii ugruntowanej. Metodą badawczą wykorzystaną przy realizacji artykułu 6 i 7 z cyklu były studia przypadku. Dodatkowo, w przypadku artykułu 6, Doktorant przeprowadził kwerendę internetową, przeanalizował dyskurs potoczny i dokonał oceny eksperckiej ponad 500 projektów. Opis stosowanych metod cechuje się dużą zwięzłością. Jest to usprawiedliwione, gdyż poszczególne metody zostały szczegółowo opisane przy poszczególnych publikacjach z cyklu. Na pochwałę zasługuje zestawienie w tabeli 1 Celów szczegółowych pracy w powiązaniu z artykułami z cyklu oraz z zastosowanymi metodami.

W rozdziale **Dyskusja** Doktorant wykazał się dużą dojrzałością naukową. Potrafił w krytyczny sposób odnieść się do literatury i przedstawić kompleksowo ich interpretację. Warto nadmienić, że piśmiennictwo wykorzystane w rozprawie doktorskiej obejmuje ponad 300 aktualnych, dobrze dobranych i opisanych pozycji literatury i dokumentów. Podkreślenia wymaga fakt zacytowania aż 180 pozycji literatury zagranicznej, głównie anglojęzycznej. Wszystkie pozycje literatury są powiązane z tematem badawczym, co świadczy o dobrym przygotowaniu Doktoranta do podjętego tematu.

W dyskusji Doktorant odniósł się do zagadnień, które uwypuklają dysonans pomiędzy teorią (dotychczasowym stanem wiedzy), a praktyką (badania autora wojewódzkich programów odnowy). Dowiódł, że współcześnie odnowa wsi pozostaje zbiorem realizowanych, często niepowiązanych ze sobą projektów, które zaspokajają

głównie potrzeby bieżące. Zdaniem autora odnowa wsi realizowana poprzez wojewódzkie programy urzeczywistnia przede wszystkim materialno-przestrzenny wymiar działań odnowy wsi i nie jest przez to całościowa. Dodatkowo zauważył, że w praktyce projektowej słyca się ideę odnowy wsi, mimo że w zapisach programów wojewódzkich, jak i w literaturze, jest ona przedstawiana jako innowacyjna, w praktyce tej innowacyjności nie ma, o czym świadczy niski odsetek takich projektów i ich typy. Brakuje również projektów dotyczących cech charakterystycznych danej wsi, tożsamości wsi, czy więzi międzyludzkich, czyli elementów tzw. „dawnej” wsi. Doktorant krytycznie również odniósł się do wyobrażeń na temat wsi. Stwierdził, że na skutek absorpcji środków unijnych samorządy lokalne podporządkowują własne wizje działania priorytetom wsparcia obecnym w programach unijnych, przez co zachodzi proces reprodukcji obrazu wsi, który pozbawiony jest regionalnej specyfiki i identyfikacji z miejscem.

W tym miejscu nie sposób nie zgodzić się z Doktorantem, który wyraża pewien sceptycyzm w kwestii mierzalnych i niemierzalnych efektów odnowy wsi i podważa dokonane wcześniej oceny wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce, zauważając, że kontrast między teorią a praktyką w odnowie wsi jest wyraźny. Doktorant nie poprzestał jedynie na krytycznej analizie, wskazał na problemy, które mogą być dyskutowane, aby zlikwidować wspomniany dysonans pomiędzy teorią a praktyką. Są to pytania o: przyczyny braku innowacyjnych postaw społeczności wiejskiej i ogólnie niskiego stopnia innowacyjności realizowanych na wsi projektów, przyczyny wydatkowania środków publicznych dedykowanych wojewódzkim programom odnowy wsi na projekty głównie z zakresu infrastruktury, czy też przyczyny braku obecności regionalnej specyfiki wsi w tych programach.

W ostatnim podrozdziale w sposób syntetyczny, w liczbie ośmiu, Doktorant sformułował **wnioski** podkreślając największe osiągnięcia swojej pracy. Autor rozprawy stawia odważne stwierdzenie, że działania realizowane przy pomocy wojewódzkich programów odnowy wsi mogą prowadzić w rzeczywistości do erozji wiejskości, argumentując tym, że istnieją duże rozbieżności między tym, czym jest współczesna wieś, reprezentacją formalną wsi zawartą w programach wojewódzkich i specyfiką realizowanych projektów „odnowy wsi”. Założenia ogólne wojewódzkich programów

odnowy wsi oraz zapisy dotyczące realizowanych w ich ramach przedsięwzięć są schematyczne, co prowadzi do realizacji sztamkowych projektów, najczęściej dotyczących infrastruktury społecznej, tak więc realizacja potrzeb specyficznych na poziomie danej wsi jest przez to wysoce ograniczona. Zauważył, że w rzeczywistości wojewódzkie programy odnowy wsi wykorzystywane są przez beneficjentów jedynie jako źródło finansowania, pozbawiając odnowę wsi swojej wyjątkowości. Rezultaty studiów literatury przedmiotu wskazują na to, że odnowa wsi jest zjawiskiem wielowymiarowym, przez co odzwierciedla współczesny, złożony charakter wsi, rozumianej jako pewnego rodzaju przestrzeń fizyczna, ale i wyobrażenie o niej. Z tego względu wpływ wojewódzkich programów odnowy wsi, powinien dotyczyć zarówno sfery materialnej, jak też dotyczyć symboli i pojęć, a tego brakuje w programach.

W mojej ocenie pewnym mankamentem wniosków jest brak bezpośredniego odniesienia do pięciu pytań badawczych, bardzo trafnych, postawionych we wprowadzeniu rozprawy:

1. Czym jest sama „odnowa”, a czym jest w kontekście „wsi”?
2. Jaka „wieś” jest odnawiana? Czym jest „wieś” dla decydentów odpowiedzialnych za realizację wojewódzkich programów odnowy wsi w Polsce?
3. Jaką rolę te programy pełnią w kształtowaniu „wiejskich” cech obszarów i jak mogą one wpływać na społeczne postrzeganie wsi?
4. Na które aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego wpływają te programy w Polsce?
5. Jakie są cechy przestrzenne zjawiska odnowy wsi?

Odpowiedzi na nie znajdują się w różnych częściach pracy, przede wszystkim w artykułach wchodzących w skład cyklu, jak też i w dyskusji. Uważam jednak, że w tym miejscu odpowiedź na postawione pytania dopełniłaby i uporządkowała całokształt prowadzonych przez Doktoranta badań.

Szkoda również, że w podsumowaniu rozprawy doktorskiej brak zapowiedzi dalszych badań nad odnową wsi w Polsce. Wprawdzie Doktorant stwierdza, że

zidentyfikował pewne negatywy odnowy wsi w Polsce tj.: brak innowacyjności, dominację projektów infrastrukturalnych i brak aspektu regionalnego, które zaburzają współczesne postrzeganie odnowy wsi, a przez to mogą stanowić podstawę do dalszych badań tego interesującego i złożonego procesu zachodzącego w przestrzeni Polskiej wsi, jednak nie ma wyraźnej deklaracji, że autor studia te podejmie. Uwagi te nie umniejszą wartości rozprawy, a jedynie podkreślają istotę uzyskanych wyników, perspektywy i nowe wyzwania do kontynuowania badań.

Podsumowując, w mojej opinii recenzowana rozprawa doktorska jest kompleksowym opracowaniem dotyczącym programów „odnowy wsi” i ich wpływu na przemiany społeczno-gospodarcze obszarów wiejskich w Polsce. Na wyróżnienie zasługuje zastosowanie bardzo różnorodnych, adekwatnych do założonego celu metod badawczych. Opublikowane prace z cyklu artykułów wskazują, że Doktorant opanował różne techniki, charakterystyczne nie tylko dla geografii społeczno-ekonomicznej, ale również dla nauk pokrewnych, m.in. socjologii. Wykazał się umiejętnością stosowania procedur badawczych. Dodatkowo zaprezentowana rozprawa doktorska wskazuje nie tylko na opanowanie warsztatu, ale też na pracowitość Doktoranta. Mgr Oskar Wolski wykazał się zdolnością interpretacji wyników badań własnych oraz konfrontacji ich z wynikami innych autorów. Pracę oceniam wysoko, a przedstawione uwagi, mające charakter marginalny, nie umniejszają zupełnie jej wartości. Autor w pełni wywiązał się z zadań, jakie zostały postawione w celu zasadniczym pracy i celach szczegółowych. Rozprawa stanowi samodzielny dorobek naukowy, Doktorant wykazał się należyłą wiedzą i umiejętnością prowadzenia badań naukowych.

Uwzględniając w ocenie merytoryczną i poznawczą wartość pracy w wymiarze naukowym oraz staranne przygotowanie jej pod względem redakcyjnym uważam, że przedstawiona do recenzji **praca doktorska Pana mgr Oskara Wolskiego zatytułowana „Programy „odnowy wsi” w przemianach społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich” spełnia warunki określone w ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595; z późniejszymi zmianami)**. W związku z powyższym, przedstawiam Komisji Uniwersytetu Łódzkiego ds. stopni naukowych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna wniosek o

dopuszczenie Pana mgr Oskara Wolskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Jednocześnie, biorąc pod uwagę wysoki poziom recenzowanej rozprawy, wartość naukową przeprowadzonych badań wnioskuję, o ile jest to możliwe, o wyróżnienie rozprawy doktorskiej.

Lublin, 30. XI. 2020

Monika Wesołowska